

Ion Toma, *101 nume de locuri*, București, Editura Humanitas, 2015, 292 p.

De la debutul său, în anul 2011, cu lucrarea *101 cuvinte moștenite, împrumutate și create*, aparținându-i acad. Marius Sala (care este, de fapt, și coordonatorul ediției), „Viața cuvintelor” s-a îmbogățit treptat cu noi volume. Fiecare dintre cărțile apărute până în momentul de față tratează o problematică diferită (*101 greșeli gramaticale*, *101 greșeli de lexic și semantică*, *101 cuvinte de origine turcă*, *101 cuvinte argotice*) care converge însă spre un scop comun: acela de a le oferi cititorilor (avizați sau mai puțin avizați) un „itinerar în lumea cuvintelor românești” (ba mai mult chiar, în unele cazuri, și un îndreptar).

101 nume de locuri vine să completeze această serie pe latura onomasticii, investigația restrângându-se aici la sfera toponimiei. Folosim cumva impropriu termenul „restrângându-se”, căci profesorul Ion Toma analizează numele de locuri în mod exhaustiv, în relația lor cu limba, istoria și cultura, dar și ca domeniu al lingvisticii de sine stătător. Domnia sa ne conduce cu abilitate și minuțiozitate de artizan printre „meandrele” acestei științe, pornind de la informații ce țin de universal, pentru a coborî, apoi, treptat, spre particular. Segmentată binar, structura cărții urmează întocmai intenția autorului.

Astfel, prima dintre părțile sale ne introduce în „atmosferă”, vorbindu-ne *Despre numele de locuri, în general* (pp. 13-55) și expunându-ne principiile teoretice și metodologice comune întâlnite în domeniu. Punctul zero al discuției îl reprezintă statutul numelor proprii și ce anume le deosebește pe acestea de cuvintele comune: lipsa abstractizării și generalizării, specificitatea numelor comune, din „portofoliul” numelor proprii (al toponimelor, implicit) și înlocuirea lor cu individualizarea și identificarea declanșează o avalanșă de diferențe care „le contrapun logic și lingvistic, dar le mențin în aceeași categorie, de unități lexicale, situate, e drept, la mare distanță pe o scară de gradualitate de la motivat la arbitrar și de la general la individual” (p. 18). Astfel, funcția de individualizare atrage după sine o serie de „minusuri” – inutilitatea utilizării operatorilor de individualizare (articulare, calificare și determinare etc.), traductibilitate redusă, absența sinonimiei etc. sau evoluții particulare în ceea ce privește categoriile gramaticale ale genului, numărului, determinării, derivării.

Următorul pas pe care îl face autorul este acela de contrapune numele de locuri celorlalte nume proprii, antroponimelor în special, clasă onomastică fundamentală prin importanță și frecvență, la fel ca opozanta ei, toponimia. Abstractizarea este, și de această dată, factorul divergent, mai bine zis intensitatea ei, care opacizează antroponimele (grad ridicat), în timp ce o mare parte a numelor de locuri sunt încă transparente în ceea ce privește semnificația originară (grad scăzut de abstractizare). Deosebiri se înregistrează în privința capacității lor de a fi traduse, stabilității în limbă, circulației de la o comunitate la alta, structurii categoriale, fonetice, derivate etc.

Odată stabilit statutul și relația nume de loc – nume comune, pe de o parte, nume de loc – antroponime, pe de altă parte, analiza se îndreaptă către surprinderea principalelor „evenimente” care marchează existența oricărui toponim: *nașterea*, *viețuirea* și *moartea* lui. Fiecare etapă presupune probleme inerente „vârstei”. Astfel, fenomenul complex al apariției unei unități toponimice noi presupune clarificări ce țin de *originea* (limba în care s-a produs toponimizarea), *etimologia* (identificarea cuvântului din care provine toponimul) și *etiologia* (identificarea cauzelor și a împrejurărilor în care s-a produs onimizarea) termenului. Câteva legi și principii „guvernează” procesul stabilirii corecte a originii oricărei denumiri: *principiul priorității explicației interne*, *al etimologiei directe*, *legea numărului mare*, *vechimea atestată*, *frecvența toponimului* în teritoriu.

Din momentul în care devin toponime, durata vieții numelor de locuri este condiționată lingvistic și extralingvistic. *Sinecdoca*, *metonimia*, *particularizatorii lexicogramatici*, *derivarea toponimică* sunt modalități eficiente de potențare a funcției individualizatoare, numele de loc fiind angrenat într-un proces permanent de consolidare ca nume propriu, ceea ce îi poate oferi perenitatea.

Sunt explicate fenomene, precum: *omonimia*, *polionimia*, *tautologia toponimică*, *polarizările, lanțurile și arborii urbanonimici* care le asigură numelor de locuri calitatea de unități lexicale ale limbii, dar „și statutul de elemente specifice în cadrul vocabularului general” (p. 42).

Schimbările care se produc, cu timpul, în configurația sociogeografică a teritoriului și dispariția unor realități istorice (pe cale naturală ori cu forța) pot „curma” viața unor toponime. Secțiunea „*Moartea*” *numelor de locuri* analizează o serie de oiconime din această perspectivă, oferind, în cazul unora dintre ele, și „colacul salvator” – antonomaza – care le poate prelungi existența, ce-i drept la un alt nivel, prin deonimizare.

În cea de-a doua parte a cărții, *Despre numele de locuri românești, în special* (pp. 59-268), discuția se mută la concretul toponimiei noastre, disecată teoretic și exemplificată practic prin analiza celor 101 unități lexicale. Regulile generale privind formarea, organizarea și funcționarea numelor de locuri, schițate în prima secțiune, își păstrează valabilitatea și în cazul celor românești, care vor fi studiate pe baza acelorași principii teoretice și metodologice, cu amendamentul că, atunci când este cercetat în profunzime, materialul „dezvăluie, în afara liniilor generale cunoscute... numeroase detalii, excepții, meandre și suprapuneri greu de codificat teoretic” (p. 59), impunând investigații sui-generis.

Un prim aspect asupra căruia se oprește autorul este acela al ordonării, din punct de vedere geografic, *onomasiologic* și *lingvistic* a masei numelor de locuri românești. Domnia sa depășește însă limita ierarhizărilor tradiționale, propunând o clasificare înglobatoare, în care orice nume de loc se prezintă ca o *ipostază a toponimizării: conversiunea onimizantă a apelativului, conversiunea interonimică și intertoponimică, combinarea cu particularizatori lexicogramaticali (modificatori și posesori), condensarea lexico-semantică onimizantă, derivarea toponimică, detoponimizarea*.

În următoarea secvență a acestei părți, se conturează o *stratigrafie* a toponimiei românești, în directă legătură cu „succesiunea marilor evenimente istorice și cu epocile pe care le-au trasat în evoluția societății românești” (p. 60). Investigând pe verticală numele de locuri, sunt evidențiate straturi lingvistice (traco-dac, românesc, slav, maghiar, bulgăresc, peceneg și cuman, german, sas) cu o concentrație lexicală variabilă, dependentă de durata, intensitatea și suprafața spațiului în care au conviețuit românii cu „oaspeții” lor, corelate, deci, cu istoria societății noastre; vechimea toponimelor românești (susținută și de numărul lor deosebit de mare) „mărturisește”, astfel, despre veridicitatea continuității daco-gețe în teritoriul fostei Dacii, în pofida unor teorii care susțin contrariul.

În calitatea lor de elemente ale limbii, dar și ca parte a nomenclaturii geografice, toponimele se supun normei *lingvistice* (reprezentată de varianta lor autentic-populară), celei *literare* (supradialectală, care impune, prin convenție, un uzaj oficial al formei numelor de locuri), precum și *standardizării* denumirilor geografice. Sunt probleme pe care autorul le tratează într-o secțiune separată, ultima din punct de vedere teoretic, dar nu mai puțin importantă, pentru că este de dorit ca între utilizatorii (la nivel particular și instituțional, intra și interstatal) din diverse domenii să existe o concordanță (în scriere și vorbire) în uzul acelorași denumiri.

Analiza celor 101 nume de locuri (pp. 105-268) – selectate pe criterii ce țin de relevanța lor lingvistică, geografică, istorică, socială, culturală, raritatea numelui sau, dimpotrivă, încadrarea lui în anumite tipuri, serii, grupuri exemplare, la care se adaugă, după cum însuși mărturisește, componenta subiectivă, „care reflectă preferința autorului” – se circumscrie problemelor teoretice dezbătute în carte, dezvăluind, totodată, „amănunte specifice interesante, pitorești, insolite, curioase uneori, tănuite în spatele unor forme aparent banale” (p. 103).

Actualitatea subiectului, care se cere investigat din perspectiva noilor teorii și metode apărute în domeniu, modul clar și concis în care este descris și analizat fenomenul toponimic, soluțiile teoretice și practice (etimologice) pe care le aduce autorul, originalitatea stilului, acuratețea investigației, toate acestea sunt doar câteva dintre atributele care fac din cartea dlui profesor Ion Toma o lucrare ce nu ar trebui să lipsească din biblioteca niciunei persoane interesate de sincronia și diacronia numelor de locuri românești, ca să nu mai vorbim despre lingviști.

Ion Popescu-Sireteanu, *Cercetări de antroponimie istorică și etimologie (Memoria limbii române, VI)*, Iași, Editura Printis, 2016, 224 p.

Unul dintre principiile de bază în cercetarea toponimiei este cel al priorității explicației interne atunci când se are în vedere stabilirea originii numelor de locuri. Fără a diminua importanța etimologiilor străine, acest principiu impune mai întâi verificarea posibilelor surse autohtone de formare a toponimelor și abia mai apoi mutarea atenției către lexicul popoarelor cu care ne-am aflat, de-a lungul timpului, în contact. Pe această direcție se situează și lucrarea dlui profesor Ion Popescu-Sireteanu, care demonstrează cu solide argumente istorice și lingvistice că o serie de toponime, antroponime și apelative pot fi explicate prin limba română.

Cartea cuprinde, de fapt, un mănunchi de studii, publicate anterior în două reviste din Pitești și Bârlad („Argeș” și „Baaadul literar”), îndreptate și completate, după cum mărturisește autorul în scurta sa *Prefață: Apartenența etnică a brodnicilor și bordonilor. Argumente lingvistice, Dacia în secolul al XI-lea și începutul secolului al XII-lea, Neagu Juvara sau jocul de-a etimologia, Țara Litua și voievodul Litovoi, Ducele român Kean/Chean. Originea numelui, Numele voievodului român Seneslau, Numele istoric românesc Tihomir, Numele românesc Basarab, Numele de persoană Udobă, Numele Radu, Numele ducelui bănățean Glad, Numele Ahtum, Ohtum, Aiton, Oiton = Oltu, Numele ducelui român Gelu, Numele Vâlc, Vâlc, Vâlcea, Vâlcea și alte nume proprii și apelative, Apelativul păstoresc comarnic și numele topice Comarnic, Comarna. Considerații etnografice și etimologice, Numele Bârlad, Numele Hârlău, Numele orașului Dorohoi, Numele topice Tulova, Tolova, Tolva, Sufixe antroponimice aromânești, Nucleu lexicale autohtone, Nucleul lexical autohton hord și familia lui, Vocativul mamă și interjecțiile mă, măi, mare, Etimologia cuvântului răzeș, Substantivul și interjecția lele, Substantivul bură, Verbul dărăpăna și substantivul rapăn, Despre originea substantivului smântână.*

Toate numele pe care autorul le-a avut aici în vedere au beneficiat, anterior, de evaluări diverse, eludând însă dintre posibilitățile etimologice varianta românească; referindu-se la *brodnic*, domnia sa spunea (iar afirmația își păstrează valabilitatea și în alte situații) că acesta a fost explicat „după felul cu l-au înțeles sau cum au avut interes cercetătorii de a-l prezenta” (p. 13), motive care opacizează adesea originea reală a unor nume proprii sau comune.

„Înarmat” cu o pregătire lingvistică, istorică și etnografică temeinică, binecunoscută nouă din lucrările anterioare, care tratează subiecte din aceeași categorie, și bazându-se pe informații bibliografice complexe, dl profesor Ion Popescu-Sireteanu realizează biografia fiecărei denumiri în parte, analizând-o în mod amănunțit și stabilind cu precizie cazurile în care nu este vorba despre împrumuturi, ci de creații pe teren românesc sau deschizând noi orizonturi interpretative, căci uneori „nu putem ști dacă explicația propusă de noi se va confirma. Important ni se pare să deschidem o posibilitate nouă de a lămuri acest nume istoric și toponimele din familia lui” (ca în situația antroponimului *Glad*, p. 78).

Este știut faptul că toponimia unei regiuni, oriunde și oricare ar fi aceasta, se află într-o relație complexă, de condiționare reciprocă, cu istoria zonei respective și cu oamenii care au locuit-o de-a lungul veacurilor: toponimele pot contribui la clarificarea unor probleme din trecutul nostru, „acolo unde documentele lipsesc, sunt insuficiente sau tac”¹, după cum istoria poate oferi date care ajută la investigarea multor nume de locuri a căror geneză este necunoscută sau nesigură. Devine deosebit de importantă, așadar, stabilirea corectă a etimologiei denumirilor; este o misiune grea, la care puțini se încumetă și în care autorul cărții de față se avântă mereu (se află deja la volumul al șaselea din seria lucrărilor *Memoria limbii române*) cu pasiune și rezultate remarcabile. Chiar dacă nu vom putea cunoaște niciodată „în ansamblul ei limba pe care o vorbeau daco-geții, respectiv traco-dacii, și nici nu vom ști cu certitudine cum arăta limba română în primele ei secole de existență... munca lingvistului poate reface, cu aproximație, firește, istoria uneori fascinată a unor cuvinte existente dintotdeauna în română, continuând baze autohtone”².

¹ Vasile Bogrea, *Câteva considerații asupra toponimiei românești*, în „Dacoromania”, I, București, 1921, p. 241.

² Ion Popescu-Sireteanu, *Memoria limbii române*, Iași, Editura Bucovina, 1997, p. 5.

„cu arhivele ei încă puțin cercetate” (*ibidem*) și așteptăm cu interes următoarele contribuții în domeniul ale domniei sale.

Iustina Burci

Victor Țvircur, *Viața și destinul lui Dimitrie Cantemir*, București, Editura Litere, 2015, 256 p. +16 p. ilustrații color traducere din limba rusă de Adriana Uliu

La începutul anului 2016 am primit un dar de la distinsa și prețuita doamnă Adriana Uliu, profesor universitar la Craiova, o carte despre marele român și universalul Dimitrie Cantemir, personaj al multor cărți și personalitate remarcabilă în istorie dincolo de spațiile românești și rusești pe care le-a servit cu supramăsură umană. S-au întrecut cărturarii să-l evalueze și să-l proslăvească. În această situație, o nouă carte – ne punem întrebarea – ce ar mai dezvălui dacă s-ar baza doar pe compilații, oricât de măiestrite ar fi verbul, logica și puterea de sinteză a autorului.

Cartea primită este însă cu totul aparte. Autorul Victor Țvircur aruncă – cu armele ineditului documentar și al forței esențializării faptelor – fascicule de lumina în biografia lui Dimitrie Cantemir atinsă de legendă și contaminări, iar traducătorul Adriana Uliu îi dă calitate, limpezime și nuanțe intelectuale, ambii pe măsura subiectului.

Un demers științific, în condeiul unui cantemirolog, rămâne în istoriografie un câștig. Întemeindu-se pe informații documentare inedite, lucrarea dezvoltă noi orizonturi de cunoaștere a unei personalități complexe de talie planetară. Autorul ei este credibil dată fiindu-i puterea lingvistică de a accesa izvoarele istorice din arealele culturale slavo-ruse, românești și orientale (turcești). Titlul lucrării trimite la o biografie axată pe tragedia vieții românului Dimitrie Cantemir, de la naștere cu destin predestinat de domn, până la moartea într-o îndepărtată zonă a Rusiei ca Prealuminat Prinț al Imperiului Rus („...suveran fără putere; domnitor fără drepturi”), ostatic din prea aspra-i măsură de prețuire din partea țarului Petru I într-un interesul statului rus.

Omul deplin al culturii universale, Dimitrie Cantemir, este, pentru istoricul Victor Țvircur, Dumitrașcu Vodă al Moldovei cu „o scurtă și impresionantă biografie” de monarh român și Prealuminatul Prinț al statului rus, ajuns după lupta fără de noroc de la Stănilești și în baza *Diplomei* (Tratatului de la Luțk) pe meleagurile moscovite, când personalitatea lui „strălucită” și unică în felul ei”, de mare potențial intelectual a valorificat-o statul ce-l adăpostea.

Cartea este o biografie care înlătură datele aproximative și judecățile speculative ce „au denaturat adevăratul chip și faptele acestui om ilustru [Dimitrie Cantemir], care a lăsat o puternică amprentă asupra vieții politice, culturale și științifice din Europa primei jumătăți a secolului al XVIII-lea” (p. 5). Autorul ei și-a propus să curețe o biografie a unui „savant, gânditor și enciclopedist de talie mondială”, „unul dintre cei mai străluciți reprezentanți ai trecutului comun al mai multor țări europene” (p. 6). Ca și alți mulți istorici enciclopediști, filosofi, oameni de cultură de pretutindeni, valențele de om luminat al Lumii întregi din primele decenii ale Secolului Luminilor copleșesc discursul, de astfel admirabil, al academicianului Victor Țvircur. Din propria-i înțelegere pentru superioritatea umană a creației datorată minții, V. Țvircur îl așează pe Dimitrie Cantemir pe locul întâietăților în știință și cultură, în mișcarea de idei care a deschis orizonturi integratoare planetare, în genialitatea prospecțiunilor futuriste pe teme geopolitice (vezi abordarea Chestiunii Orientale). Ca o consecință a generozității operei cantemiriene, în nevoia contemporanității noastre, Domnia Sa proclamă „că într-un viitor nu atât de îndepărtat comunitatea istoricilor din Europa și Asia va fi convinsă de imperativul creării unui Centru cultural-științific pentru cercetarea și folosirea moștenirii lui Dimitrie Cantemir – omul și cărturarul, cel care a contribuit substanțial la schimburile dintre culturi și civilizații, și la îmbogățirea lor reciprocă”... De fapt, reflecția istoricului V. Țvircur se întemeiază tocmai pe bogăția de informații documentare noi, care i-au permis să aibă o imagine cât mai corectă și descifrabilă a valorii universale a creației lui Dimitrie Cantemir. Cartea de acum devine, din această perspectivă, un popas științific în *Cantemirologie*, de adevăruri însemnate, dar și de deschideri problematice.

Dimitrie Cantemir a fost recunoscut ca mare personalitate a Rusiei lui Petru cel Mare încă din timpul vieții. La doar doi ani după trecerea în neființă, într-o lucrare a lui Mihail Shenda, scrisă la

Sankt Petersburg, se afirma că „Opera lui [D. Cantemir] va avea preț întotdeauna”. Era o apreciere și o evaluare a unui om de cultură rus întemeiate doar pe ce reprezenta cartea *Creșterea și descreșterea Imperiului Otoman*, cunoscută în manuscris de un număr restrâns de intelectuali, iar nu pe totalitatea operei lui Dimitrie Cantemir, de mare diversitate, erudiție și coordonate clasice întâlnite doar la marii gânditori ai Antichității și ai Renașterii din Evul Mediu.

Moștenirea culturală, păstrată în cea mai mare parte în Rusia (vezi și încercarea editorială de astăzi a profesorilor craioveni Constantin Barbu și Ion Diaconescu și a mehedințeanului Paul Tudor, intitulată „Integrala Manuscriselor Cantemir”) a rămas și este încă un vast tezaur de investigat. Chiar dacă în cei trei sute de ani de la anii de viață ai lui Dimitrie Cantemir, s-au scris cărți de preț despre el, acestea sunt considerate de V. Țvircun, el însuși un cărturar cu mare arie europeană și orientală de receptare, doar un suport al unei discipline științifice în devenire, *Cantemiologia*.

Sunt citați între cantemirologi nu numai biografii lui Cantemir, editorii operei lui, ci și muzicologi, filosofi, istorici și critici literari, dar mai cu seamă istoricii ruși (începând cu G. S. Bayer – secolul al XVIII-lea –, Nikolai Nikolaevici, Dimitri Nikolaevici Bantîș-Kamenski, P.P. Pekarski, V.G. Belinski – secolul al XIX-lea –, până la cei de astăzi V. Vozgrin, R. Homenco, V. Gusterin, A. Malîșchin). Români (Grigore Tocilescu, Ștefan Ciobanu, Petre P. Panaiteșcu, Virgil Cândea, Paul Cernovodeanu, Ecaterina Tarălungă, Andrei Pippidi, Dan Slușanschi, Stela Toma Mihai Maxim, Ștefan Lemny ș.a.), confracții „moldoveni” ai autorului (N: Kiricenکو, V. Ermuratski, N. Mohov, V. Coroban, D. Dragnev, S. Fomin, Andrei și Valentin a Eșanu ș.a.) sau cercetătorii turci (Tura Yalcin, Ozdemir Cobanoglu) și germani (Win P. van Meurs, Klaus Boschman ș.a.). Analiza tuturor lucrărilor istoricilor menționați, realizată într-un remarcabil *Sinopsis istoriografic* (critic și valoros îndreptar pentru orice viitor cercetător), ne dezvăluie tocmai valențele de mare cantemirolg ale autorului.

V. Țvircun, ca niciun alt istoric anterior, reconstituie viața particulară a lui D. Cantemir și relațiile acestuia cu elita societății ruse dintr-un „ansamblu de izvoare epistolare”, cele care numai ele configurează în vremea trăită de domnul Moldovei, releele politico-diplomatice ale marilor personalități. Din cele 133 de „documente cu caracter epistolar”, identificate și prelucrate de V. Țvircun, biografia lui Dimitrie Cantemir se alcătuiește pe concretul vieții, pe amănunt și detaliu, sau pe intenții, frământări, speranțe și amărăciuni. Ea devine imaginea din oglindă a destinului nefericit al unui om genial.

Tot corespondența ne dezvăluie un Cantemir conectat la știința vremii sale, recunoscut ca savant și erudit, adulat de societatea rusă, ea însăși capacitate de țarul Petru cel mare la învoirile ce au impus ritmuri de viață rapide, intense, revoluționare în secolul al XVII-lea.

Biograful lui Dimitrie Cantemir surprinde viața acestuia în dimensiunea trăită în nedreptatea lăsată de Dumnezeu pe pământ ca până și unii monarhi, aleșii Lui, să depindă de alți aleși. Circumscrierea unui destin a stat nu atât în lumina rațiunii lui Dimitrie Cantemir, cât în nenorocul produs de nepregătirea luptelor din 1711 dintre Rusia lui Petru I, cel victorios la Poltava în 1709, și Turcia, încă supraputere mondială. Ceea ce pentru V. Țvircun bătălia de la Stănilești a fost „o confuzie la Prut”, pentru Dimitrie Cantemir a fost un cumplit dezastru, emigrarea pe un drum în necunoscut”. Momentul Stănilești – 1711 a însemnat o răscruce în viața domnului Moldovei, cel care și-a orientat opțiunea politică a statului său în cooperarea cu Rusia creștin-ortodoxă, forța imperială ce crescuse cu rapiditate după înglobarea Ucrainei la jumătatea secolului al XVII-lea și se așeza treptat în poziția de mare putere politică și militară antiotomană. În realitate, Dimitrie Cantemir a ales sensul istoriei, cel pe care îl intuiseră și alți domni români anteriori, începând cu Ștefan cel Mare, și pe care l-a înțeles mai bine decât oricare om din vremea sa; a conștientizat, peste orice viziune intelectuală contemporană lui, dispariția Imperiului Otoman, statul cel mai puternic care a periclitat civilizațiile Eurasiei între Antichitatea romano-bizantină (superbă în superioritate față de alte părți ale globului) și Modernitatea reinventată în creație și în supraputerea forței umane de creștinii europeni cunoscuți sub epitetul de Iluminiști. Dimitrie Cantemir, prin opțiunile sale politice, a mărturisit lumii propria-i conștiință despre anvergura și curajul care întâmpinau cel mai mare proces istoric al secolelor XVIII și XIX, cel cunoscut sub numele de Chestiunea Orientală.

Astfel, Dimitrie Cantemir, cu toată dimensiunea personalității lui fenomenale, a fost exponentul cel mai reprezentativ al unui proces istoric. Prin genialitatea lui intelectuală, el este reprezentat ca om și supraom de istoricul V. Țvircun, cu o biografie țesută cu mare meșteșug științific

în concretul vieții, întâmplările epocii și măreția creației cărturărești. Revenirea la sursele documentare adaugă spor pentru adevărul istoric. Pe acesta îl cantonează în critica textelor care, prin acribie și mobilitate logică, fixează certitudini, acele bunuri absolut necesare în discursurile plăcute ale sintezelor.

În concluzie, Victor Țvircun a conceput și a realizat o lucrare deosebită, care tradus într-un limbaj științific perfect de Adriana Uliu, constituie o contribuție veritabilă în Cantemirologie, în istoria relațiilor române-ruse dintr-o epocă trecută, și în istoria culturală a Eurasiei.

Totodată, istoria Românilor, prin istoria vieții genialului Dimitri Cantemir, se regăsește ca subiect istoriografic de primă mărime în Istoria Lumii.

Dinică Ciobotea

Diana-Mihaela Păunoiu, *Sărbătoare și propagandă în timpul regelui Carol al II-lea (1938-1940)*, București, Editura Academiei Române, 2013, 209 p.

Cartea „Sărbătoare și propagandă în timpul regelui Carol al II-lea (1938 – 1940)”, scrisă de doamna Diana-Mihaela Păunoiu, analizează o problematică reprezentativă pentru regimul carlist: propaganda politică, cu accent pe propaganda festivă.

Ideea centrală a cărții este construită în jurul relației de interdependență dintre marile evenimente festive și instituțiile publice, în cadrul aparatului de propagandă din timpul regimului de autoritate monarhică a regelui Carol al II-lea. Având la bază, în principal, o bogată documentație de arhivă, cartea aduce noi informații și un plus de interpretare asupra ultimei părți a domniei regelui Carol al II-lea, dintre anii 1938 și 1940, când propaganda românească a cunoscut noi dimensiuni.

Cartea este împărțită în cinci capitole, intitulate sugestiv: „Propaganda carlistă: contextualizare și conceptualizare”; „Propagandă, instituții și «redresarea morală a națiunii»”; „Sărbătorile naționale, practici de propagandă politică”; Propaganda festivă. Studii de caz” și „Bilanțul politicii privind propaganda festivă”.

În primul capitol, care are un caracter introductiv, autoarea sintetizează, pe baza investigării, îndeosebi, a lucrărilor de referință în domeniu, semnate de diverși specialiști străini (Jacques Ellul, Jean-Marie Domenach, Gustave Le Bon, Rémi Dallisson, Hannah Arendt etc.), principalele caracteristici ale propagandei moderne.

De asemenea, autoarea prezintă principalele trăsături ale propagandei din timpul regimului regelui Carol al II-lea dintre anii 1938 – 1940, ajungând la concluzia că, deși regimul carlist s-a încadrat în categoria dictaturilor netotalitare, propaganda practică în timpul său poate fi catalogată ca o „propagandă totală”.

În cel de-al doilea capitol, autoarea analizează mecanismul prin care propaganda oficială a devenit parte integrantă a programului de activitate al principalelor instituții publice, care, în concepția protagoniștilor regimului carlist, trebuiau să ofere publicului larg o imagine de autoritate, disciplină și de solidaritate față de regele Carol al II-lea și regimul său.

Activitatea propagandistică a depășit sfera de acțiune a unei structuri sau instituții specializate, prin acapararea/implicarea în mecanismul propagandistic a principalelor instituții publice ale vremii. Instituțiile supuse analizei sunt: școala și Straja Țării, Frontul Renașterii Naționale și formațiunea sa anexă, Garda Națională, Serviciul Social, instituțiile administrative etc.

În acest context, după cum afirmă autoarea: „Toate instituțiile statului au fost puse în slujba promovării ideologiei carliste și a susținerii noului regim, «redresarea morală a națiunii» vizând toate segmentele sociale, de la tineret și până la populația adultă”. În esență, analiza din acest capitol verifică și, în același timp, demonstrează „conceptul de pre-propagandă”, lansat de teoreticianul francez Jacques Ellul.

Următoarele două capitole sunt dedicate analizării propagandei festive, o componentă importantă din propaganda politică. Această parte a lucrării dezvăluie cititorului „spectacolul” propagandistic, pe care autoritățile carliste l-au pus în scenă (spațiul public) cu ocazia marilor sărbători naționale, a aniversărilor Familiei Regale sau sărbătorilor religioase. Reconstituirea și analizarea principalelor evenimente festive

ale epocii („Ziua Națiunii” – 10 Mai; Ziua Constituției „Regele Carol al II-lea” – 27 februarie; „Ziua Restaurăției” – 8 iunie; ziua de naștere a regelui Carol al II-lea – 16 octombrie etc.) întărește și demonstrează interdependența dintre marile evenimente festive și instituțiile publice, în cadrul aparatului de propagandă carlist.

Ritualul socio-politic (salutul roman, uniforme, ritualul festiv etc.), instituit de protagoniștii regimului carlist, era considerat ca modalitate de propagare a ideologiei noului regim în rândul publicului larg, dar și ca simbol al acceptării măsurilor și reformelor instituite după data de 10/11 februarie 1938.

Analiza detaliată, pe care doamna Păunoiu o realizează, în special, pe baza informațiilor provenind din documente de arhive, relevă faptul că evenimentele festive au fost monopolizate de puterea centrală, iar programele prestabilite ofereau posibilitatea afirmării cultului personalității regelui Carol al II-lea, devenit epicentrul oricărei sărbători. Pe de altă parte, desfășurarea marilor evenimente festive a scos în evidență faptul că regimul carlist nu a beneficiat de mult prea propagata adeziune totală din partea populației.

Ultimul capitol al lucrării se constituie într-un bilanț al politicii propagandistice, instituite între anii 1938 și 1940, cu accent pe rezultatele/consecințele derivate din complexul mecanism definit de sărbătorii naționale – instituții – propagandă oficială.

Privită în ansamblu, lucrarea „Sărbătoare și propagandă în timpul regelui Carol al II-lea (1938 – 1940)”, scrisă de doamna Diana-Mihaela Păunoiu, reprezintă o contribuție științifică originală în cadrul istoriografiei contemporane, dedicată particularităților regimului carlist din România anilor 1938-1940.

Roxana Radu

Vasile Pistolea, *Viziunea destinului uman în mitul ursitoarelor și alte credințe divinatorii*, Editura Dalami, Caransebeș, 2015, 196 p.

Ne aflăm în fața unei lucrări cu un potențial etnologic remarcabil, ce ne impresionează prin spiritul exegetic al autorului în abordarea subiectului lucrării – ritul Ursitoarelor și derularea lui. De asemenea, se constată și realizarea unei prime sinteze a practicilor divinatorii specifice culturii noastre tradiționale.

Lucrarea se deschide cu un frumos *Cuvânt înainte*, realizat de muzeografa Carmen Neumann, ale cărei lucrări îmi sunt cunoscute mai ales prin participarea la Simpozionul Internațional organizat anual de către Muzeul Porțile de Fier, secția Etnografie. Aceasta atrage atenția asupra importanței ritul Ursitoarelor, dar și a practicilor divinatorii ca centru de interes pentru autor, subliniind impresionantul spirit cărturăresc și enciclopedic al lui Vasile Pistolea.

Prima parte a lucrării, intitulată *Mitologia sorții*, este structurată foarte coerent, cu un prim discurs despre *Pre existență. Existență. Post existență*, fiind urmată de analiza unor *Descânțete de facere, desfacere și îmblânzire*. În ultima parte a acestui capitol ni se prezintă *Imaginea trinitară a Sorții cu Ritul Ursitoarelor și derularea lui și Ursitoarele în mitologia greco-romană și la popoarele învecinate*. Abordarea ritului Ursitoarelor se realizează cu multă obiectivitate, pornind de la viziunea lui Romulus Vulcănescu asupra „Urselor (trei la număr)” pe care le vede în două ipostaze, fie tinere și frumoase (*fete care ursesc*), fie fecioare bătrâne, urâte ca niște vrăjitoare (*babe care ursesc*). Se analizează apoi etapele în derularea ritului (locul și timpul ursirii; masa Ursitoarelor; rolul și semnificațiile destinului prefigurat de Ursitoare), toate aceste etape sunt privite și din unghiul unor diferite zone etnografice, în care apar anumite detalii schimbătoare de la o zonă la alta, nu fără a păstra structura generală a ritului.

Capitolul al II-lea, *Soarta sau destinul uman*, începe cu un paragraf despre *Credințe și opinii despre Soartă* – Victor Kernbach, Homer, Virgiliu, Miron Costin, George Călinescu, Goethe, precum și numeroși etnologi și folcloriști, precum Marcel Olinescu, Gh. F. Ciușanu, Ovidiu Papadima oferă câte un citat sau un fragment mai consistent din concepția lor despre Destin sau Soartă. În subcapitolul *Soarta și acoliții sau ajutoarele ei*, se prezintă îngerii (cei buni) și stelele, dar

și divolul, opusul îngerilor. Despre *îngeri*, autorul menționează o ierarhie a lor, precum și tradiția că la momentul botezului, fiecare om primește un înger păzitor ce-l va călăuzi întreaga viață, chiar și în postexistență. Opuși îngerilor sunt diavolii, „*diavolul* simbolizează toate forțele care întunecă, tulbură, slăbesc conștiința și o fac să regrezeze spre ambivalent : centru al întunericului, în opoziție cu Dumnezeu, centrul luminii” (p. 45). *Steaaua* sau *stelele* reprezintă a doua grupă de acoliți ai Sorții din universul celest. Stelele ocupă un loc important în simbolistica astrală a tuturor popoarelor, fiind considerate ochii cerului, dar și fiii Lunii și ai Soarelui, sunt călăuze ale oamenilor și simboluri ale destinului individual (p. 48). *Norocul* are și sensul de destin, soartă, ursită, înseamnă totodată un talisman pe care îl porți cu tine pentru a-ți merge bine în viață sau este un personaj alături de Îngerul păzitor. Alți acoliți ai sorții sunt și zânele bune, cele opuse zânelor rele, Piaza Bună opusă Piezei Rele, Ceasul Bun opus Ceasului Rău. Un întreg paragraf este acordat *Ființelor demonice opuse sorții* ce cuprinde ființări precum Antihrist până la vampiri și strigoii, Marțolea și Joimărița, Știma apeii și Vasiliscul.

Capitolul al treilea, *Prevestirea ursitei umane*, se structurează pe două paliere: *Calendarul practicilor magice premaritale* și *Ursitele și Zodiacul*. Prima parte se deschide cu *Dragostea – temă centrală a practicilor magice premaritale*, în care sunt precizate câteva ipostaze ale iubirii: dorul, Brumărelul, Zburătorul, Dragostele. Secțiunea *Practici magice premaritale* reprezintă „o altă modalitate de scrutare a destinului, de către flăcău sau fată, în vederea căsătoriei. Cele mai multe practici aveau ca scop aflarea ursitului/ ursitei și timpului când acești tineri se vor căsători. Prin această finalitate, ele se înscriu în cadrul actelor de divinație (ghicire a viitorului) și includ numeroase ceremonii, farmece, descântece, vrăji etc., efectuate în preajma marilor sărbători creștine” (p. 93). În subcapitolul *Ursitele și Zodiacul* se fac trimiteri la ciclul zodiacal, se prezintă diferite tipuri de horoscop și semnificații ale semnelor zodiacale.

Lucrarea se încheie cu o *Bibliografie* impresionantă, organizată pe dicționare și volume de autor. *Viziunea destinului uman în mitul ursitoarelor și alte credințe divinatorii* captează prin densitatea informațiilor, prin acribia cu care sunt analizate tradițiile românești și nu numai, prin maniera exhaustivă de a cerceta fenomenele culturii populare.

Gabriela Boangiu

Vasile Pistolea, *Studii și eseuri de literatură și cultură tradițională*, Editura Episcopiei Caransebeșului, 2016, 319 p.

După cum ne-a obișnuit cu lucrările sale scrise cu mult har, domnul profesor dr. Vasile Pistolea ne propune o nouă lucrare, cu o sferă amplă de abordare a fenomenelor folclorice și etnologice. De data aceasta, autorul ne propune o metodă eficientă de cercetare a folclorului, metodă ce readuce în discuție tema majore ale folclorului românesc. Deschizându-se cu o prefață realizată de Episcopul Caransebeșului Lucian plină de har duhovnicesc, dar și de limpezime conceptuală în relatarea unor noțiuni ale conținutului lucrării, lucrarea își începe periplu prin literatura și cultura populară cu o temă ce a trezit multe discuții, *Miorița și desăvârșirea ființei*. Autorul se oprește asupra unui punct nodal al baladei, testamentul ciobănașului „cu accent pe motivul lui principal (nunta mioritică)” (p. 8), abordarea acestei teme conducând către concluzia că avem de a face cu o operă deschisă, eternă, ce permite abordări din diferite unghiuri epistemologice. Trecerea întru devenire a ființei este analizată meticolos, din perspectivă filosofică, psihanalitică, dar și folclorică.

Urmează o serie de studii aprofundate asupra unor teme clasice de folclor și etnografie, precum *Ielele – între mit și legendă* (pp.18-23), *O baladă reprezentativă pentru codul etic al voinicului: Gruia și șarpele* (pp. 24-29), *Bradul în cultura tradițională română* (pp.30-41), *Pomul de Crăciun – istorie și legendă* (pp. 42-43), *Pițărării – un obicei străvechi din satul natal (Căvăran)* (pp. 44-48), *Mărțișorul – istorie și semnificații* (pp. 49-52).

Remarcăm în mod deosebit, studiul *Sf. Valentin – un sfânt fără biografie*, în care autorul atrage atenția asupra vidului ce înconjoară acest personaj, recent apărut în peisajul românesc

„importat din interese mercantile, fără biografie, care nu are nimic comun cu tradițiile populare și creștine ale națiunii noastre” (p. 53).

Există trei alte studii despre Mihai Eminescu și opera sa, iar primul dintre ele se intitulează *Mihai Eminescu și ideea de progres* (pp. 56-61). Este vorba despre o concisă analiză a articolelor lui Mihai Eminescu referitoare la ideea de progres, de dezvoltare a națiunii. Ideile sale sunt prezentate clar și concis, progresul nu trebuie să se bazeze pe forme goale, străine spiritului românesc, ci din ființa românească trebuie să se ridice viitorul. Munca fizică și cea intelectuală înobilează sufletul și contribuie la propășirea neamului, nu vorbele goale despre progres. Inovarea trebuie să țină cont de ființa neamului, de tradiție și de forțele sale actuale.

La Văratec, Eminescu s-a întors la el acasă reprezintă o *Scrisoare deschisă domnului Constantin Noica (postmortem)*. Este o scrisoare plină de har, ce preamărește prietenia dintre Ion Creangă, Mihai Eminescu și dintre Eminescu și Veronica Micle. „Prietenia, dragostea, cunoașterea” se armonizează „întru devenire”, iar cei trei sunt un exemplu fără de tăgadă al Marii Întâlniri. De aceea, autorul conchide că „la Văratec Bădia Mihai s-a întors la el acasă” (p. 63).

Buna prietenie dintre Ion Creangă și Mihai Eminescu dă rod bun din nou, în studiul *Două opere cu valoare de ghid etic pentru viață: „Glossă” de Mihai Eminescu și „Prostia omenească” de Ion Creangă*. „Glossă” ne este prezentată ca un îndemn înspre cunoașterea de sine ca metodă de a nu glisa în freacășul trecător al vieții. *Povestea* lui Creangă constituie un mod de a privi lumea, de a o însănătoși prin reflecție și inteligență, o întâlnire între „prostia omenească” și gândul lucid, care are soluții și nu abdică de la calea dreaptă, cea mai demnă de urmat.

În esul *Despre spiritul creator și dez-mărginirea ființei*, autorul face recurs la un fundament filosofic, explică actul de creație al omului prin apel la definirea conceptului de *daymon*, așa cum era privit în antichitate, dar și în cultura românească, prin Lucian Blaga. Conchide astfel, „daimonul este o putere impersonală ce produce dez-mărginirea ființei” (p. 69), „fără această dez-mărginire a ființei, actul creator nu se poate ivi” (p. 69). Analiza ce îi urmează este de o mare finețe filosofică, dar și cu un filon etnologic.

Studiul *Mitologia și teologia iubirii* se deschide cu o amplă mitologie a lui Eros, zeul iubirii la greci. Se continuă cu teologia iubirii, unde întâlnim o excelentă analiză a Cântării Cântărilor din Sfânta Scriptură, cunoscută și sub denumirea de Cântarea lui Solomon. Studiul este însoțit de un florilegiu de cugetări, reflecții și aforisme despre iubire.

Următorul studiu este *Mitologia și teologia morții*. După ce face o succintă prezentare a lui Thanatos, zeul morții în mitologia greacă, a lui Hades, zeul morții, nu al morților și al regatului său, cu Cerberul, Charon și Styxul, autorul își propune să vorbească despre *Lumea de dincolo; trăsături care o individualizează*, unde prezintă imagini ale Iadului și ale Raiului. Prezintă într-un alt paragraf *Credințe despre moarte și finalitatea lor în diverse religii și filosofii*, de exemplu *Moartea în iudaism și creștinism*. Autorul analizează anumite *Simboluri ale morții*, precum și *Casele mortului: sicriul, mormântul, cimitirul*. Un paragraf interesant este rezervat analizei strigoilor vii și strigoilor morți. Subcapitolul este, de asemenea, însoțit de un grupaj de reflecții despre moarte.

Studiul *Credințe și reprezentări despre suflet* debutează cu unele reprezentări ale sufletului la populațiile tribale, se continuă cu cele din antichitatea greco-romană, ajungând până la reprezentări ale sufletului în cercetarea științifică și la viziunea teologiei creștine, „la care se adaugă și credința în metempsihoză” (p. 168).

Grâul, pâinea și colacul – alimente sacre cu valoare rituală și ceremonială reprezintă un amplu studiu al acestor trei elemente, apoi contextualizate unor obiceiuri familiale: naștere, nuntă, moarte, dar și unor zile importante din calendarul popular românesc.

Lucrarea reprezintă un mănunchi de studii fundamentale pentru folclorul, dar și cultura românească, readucând în prim-plan de o importanță majoră, de la *Iele* până la *Grâul, pâinea și colacul* în tradițiile noastre românești. Ea poate fi o lectură excelentă atât pentru studenții la antropologie, etnologie, cât și pentru specialiștii din țară și din străinătate, pentru orice iubitor al tradiției românești, al culturii românești mai degrabă. Recomand cu multă căldură această carte drept o înmănunchere de studii de înaltă calitate științifică și totuși coerentă prin stilul inconfundabil al autorului și prin temele alese pentru a fi dezbătute.

Ion H. Ciubotaru, *Ouăle de Paști la români. Vechime, semnificații, implicații ritual-ceremoniale*, Editura Presa Bună, Iași, 2012, 337p.

Lucrarea se deschide cu o introducere care ne acomodează cu simbolistica oului, cu prezența sa în mai multe spații culturale, cu valorizările sale ritual-ceremoniale, prezentând succint direcțiile de cercetare ale autorului.

O *Retrospectivă bibliografică* plasează cercetarea în spațiul amplu al literaturii de specialitate, în care autorul se mișcă degajat, cu spirit enciclopedic, arătând ca nu a omis nimic din lecturile necesare unei bune documentari.

Cu *Mitologia oului*, următorul capitol, ne aflăm în plină cercetare, se analizează diverse situații rituale în care este prezent oul, ținându-se cont de contextul magico-religios al zonei de cercetare. Există și un studiu al ouălor în basme, al corpului fără suflet, „Oul ce adăpostește neprețuitul suflet este ascuns, adesea, într-un număr de învelișuri succesive” (p. 60). Oul adăpostește, de asemenea, cai năzdravani, veșminte fantastice, slugi destoinice. Multe alte exemple ale prezenței oului în basme pot continua. Totodată, „mituri cosmogonice, antropogonice, etiologice sau escatologice, având la bază oul miraculos, s-au sedimentat în subconștientul omenirii. Oul, asemenea cerului și altor forme rotunde, a fost considerat adesea ca emblemă a divinității”(pp. 63-64). Este analizată, de asemenea, și predilecția lui Constantin Brâncuși pentru forma ovoidală, precum și păreri ale unor personalități în fața acestei evidențe.

În capitolul *Înțelesul legendelor*, autorul subliniază semnificațiile înșoșirii ouălor așa cum apar în legende culese de diferiți etnologi români. De la transformarea pietrelor cu care urma să fie ucis un personaj, în ouă roșii sau colorate, până la legenda care vorbește despre Iuda ce roade furcile pe care se sprijină pământul și care se refac în clipa în care acesta vede un ou roșu, capitolul prezintă diverse astfel de simboluri în multe legende de acest fel.

Oul în mentalitatea tradițională se structurează pe mai multe paliere: *Repere calendaristice prepascale, Microcosmosul gospodăresc, Rituri agrare, Ciclu familial, Ipostaze ale colindatului, Înfrățirea rituală*, toate privind spre simbolistica oului în cultura tradițională, într-o mentalitate arhaică ce are o mare capacitate imaginară în parcurgerea ritualurilor.

Capitolul *Redimensionări ritual-ceremoniale* debutează cu detalii despre *Focul cel nou și apa neîncepută* în cadrul unor ritualuri străvechi din spațiul românesc. Astfel, înainte de Paști, se organizau focuri pentru a putea primi și ajuta morții să revină acasă pe perioada de timp până la Înălțare. Se prezintă astfel de situații în: Bulzești, Dolj, la Livezi, Harghita, la Hășmaș, Arad și altele. Un obicei aparte este prezentat tot aici, și anume, *furtul toacei*: „Dacă se întâmpla, totuși, să dispară [toaca], recuperarea acestui important obiect din inventarul oricărui lăcaș de cult devenea posibilă doar prin oferirea unui mare număr de ouă roșii sau încondeiate” (p. 155). Se mai analizează încă un obicei, și anume, obiceiul *apei neîncepute*, ce era adusă de la fântână de un tânăr sau tânără curată care nu avea voie să vorbească cu nimeni. Se uda la răscruci și la câmpurile din afara satului pentru a da roadă bogată și a fi păzite de rele. *Apa neîncepută* se mai folosea în dimineața Învierii și în alt mod, se pune în vas nou, se adăuga în apă un ban de aur sau de argint și ouă roșii și se spălau oamenii pe față cu aceea apă. Funcțiile purificatoare ale apei sunt evidente, simbolismul ei, precum și al metalelor prețioase marchează o legătură puternică între contemporaneitate și mentalități arhaice de odinioară. Urmează alte paragrafe: *Vopsirea și ornamentarea ouălor* (pp. 158-173), *Ciocnitul și rostogolitul ouălor* (pp. 173- 180), *Ouăle încondeiate și colacii rituali* (pp. 180-184), care întregesc gestul simbolic cu detalii ritual-ceremoniale.

În capitolul *Repere ale dăinuirii*, autorul se centrează pe *Realizarea decorului* (pp.185 - 188), *Ornamente, clasificare* (pp. 189-199), *Simboluri arhaice* (pp. 199-216) încercând să dezlege tainele ornamentării și recurența simbolurilor, varietatea motivelor și tehnicilor de împodobire a ouălor de Paști.

Lucrarea se încheie cu *Câteva concluzii*, autorul subliniind valoarea inestimabilă a ornamentării ouălor pascale, vechimea lor aproape milenară. De asemenea, atrage atenția la factorii care au contribuit la desacralizarea ouălor de Paști – vânzarea acestora în mii de exemplare ca produse artistice între cele două războaie mondiale, în Țara Bârsei sau prezența în ornamentica ouălor a unor motive de pe țesături sau din broderiile de odinioară.

Însoțesc lucrarea rezumate în limba engleză, rusă, franceză și germană, o bibliografie impresionantă și ilustrații cu ouă din spațiul românesc, cu note de subsol ce arată proveniența modelului și cu următoarea structurare: ornamente fitomorfe, zoomorfe, antropomorfe, skeomorfe, cosmomorfe, religioase, complexe.

Lucrarea impresionează prin ampla documentare, prin analiza profundă a vechimii și simbolisticii ornamentațiilor, a gestualității magico-religioase și a bogăției de ritualuri și ceremonialuri referitoare la ouăle de Paști la români. Se constituie într-o lucrare fundamentală în cercetarea fenomenului abordat, o lucrare ce nu trebuie să lipsească din biblioteca niciunui etnolog român, o lucrare de referință și pentru cercetătorii străini interesați de spațiul cultural român. O enciclopedie în miniatură despre un fenomen iubit și păstrat de români până în zilele noastre. Felicitări autorului pentru migala cu care a studiat și structurat întregul material referitor la ouăle pascale, la vechimea, semnificațiile și implicațiile ritual-ceremoniale ale acestora, așa cum sunt caracteristice românilor.

Gabriela Boangiu

Posada - 685 Războiul din 1330 dintre Carol Robert de Anjou și Basarab Vodă. Culegere de studii (coord. Dinică Ciobotea, Eugen Petrescu, Radu Ștefan Vergatti), prefața Acad. Dinu C. Giurescu, postfața Acad. Nicolae Edroiu, Craiova, Editura Universitaria, 223 p.

În noiembrie 2015, la Editura Universitaria, a văzut lumina tiparului volumul *Posada - 685 Războiul din 1330 dintre Carol Robert de Anjou și Basarab Vodă. Culegere de studii*, coordonat de către prof. univ. dr. Radu Ștefan Vergatti, prof. univ. dr. Dinică Ciobotea, prof. Eugen Petrescu. Volumul reprezintă o încununare a activității desfășurate de academicienii Dinu C. Giurescu și Nicolae Edroiu și de istoricii Radu Ștefan Vergatti, Dinică Ciobotea, Constanțiu Dinulescu, Mite Măneanu, Peter-Mario Kreuter și Eugen Petrescu, în încercarea de a demonstra că, confruntarea decisivă dintre oastea lui Carol Robert și cea a lui Basarab a avut loc în defileul Perișani-Pripoare și nu la Mehădia sau Argeș, așa cum susținuseră aproape toți specialiștii care abordaseră și ei această problemă istoriografică. Lucrarea, care numără circa 223 de pagini, este structurată pe trei capitole, însoțite de o prefață și o postfață semnată de academicienii Dinu C. Giurescu și Nicolae Edroiu.

În *Introducere*, academicianul Dinu C. Giurescu a arătat că Bătălia de la Posada a reprezentat momentul de început al unui proces istoric, care își va găsi împlinirea abia în anul 1918 când pământurile românești s-au unit în hotarele unui singur stat. Domnia Sa este de părere că revenirea la o temă fundamentală din istoria națională așa cum este Bătălia de la Posada modelează câștigurile reale ale științei istorice și nuanțează esențialul în privința începuturilor statului Țara Românească.

Capitolul I, realizat integral de Dinică Ciobotea, debutează cu prezentarea situației Imperiului roman în timpul domniei lui Constantin cel Mare. În continuare, este analizat rolul pe care poporul român, urmaș al Romanității Orientale, l-a avut în această parte a Europei puternic afectată începând cu secolul al VII-lea, de venirea și stabilirea aici a slavilor. În acest capitol, sunt prezentate principalele izvoare istorice care oferă informații despre istoria poporului român în secolele VI-XIII. Autorul, Dinică Ciobotea, este de părere că numărul relativ mic de izvoare scrise pentru răstimpul de șapte secole ale unei părți a Evului Mediu românesc, cât și imprecizia și lipsa detaliilor acestora sunt expresia unei epoci de reconstrucție anevoiasă datată între anterioritatea imperială romană retrasă, redusă și pierdută pentru spațiul romanic daco-moesian la începutul secolului al VII-lea și desăvârșirea procesului de constituire a statelor feudale din același areal în secolele XII-XIV. În încheierea acestui capitol, autorul susține că poporul român, descendentul Romanității Orientale în raport direct și indirect cu autoritatea imperială romano-bizantină, pe de o parte, și cu populațiile migratoare, pe de altă parte, și-a dezvoltat propriile structuri de viață socială și militar-politică în compuneri ce integrează nivelul unei autorități politice imperiale.

În capitolul al II-lea, care i se datorează tot lui Dinică Ciobotea, sunt prezentate principalele organisme cu caracter statal din spațiul locuit de români în secolele VIII-XIII. Năvălirile migratoare

în valuri succesive au determinat impunerea creării unor organisme politico-militare la nivelul unor grupări de sate în funcție de caracteristicile unor unități fizico-geografice mai mari sau mai mici, cunoscute sub numele de uniuni de obști sătești sau confederații de uniuni de obști sătești. Aceste uniuni de obști au devenit, cu timpul, adevărate entități microstatale, care au primit numele de țări. Primele organisme cu caracter statal analizate de autor au fost ducatele situate în zona fostelor provincii romane Panonia și Dacia. Între Dunăre și Tisa se găsea ducatul condus de Salanus, iar la nord de acesta ducatul slavilor și boemilor. La răsărit de Tisa, se întindeau ducatele lui Menumorut, Glad, Gelu Românul și Laborcy care, deși au opus o dărză rezistență, au sfârșit prin a fi supuse de oștile maghiare. Chiar dacă au fost cucerite, aceste ducate au continuat să se consolideze și să se extindă. Conducătorii care au urmat lui Menumorut, Glad și Gelu au încercat și chiar au reușit să obțină o oarecare independență față de coroană maghiară. Organisme cu caracter statal au existat și în zona Dobrogei de azi. Ana Commena, pe la anul 1086, amintește trei șefi politici și militari: Tatu, Sestlav și Satzas, unul stăpânind Drista, iar ceilalți, Vicina. Formațiunile cu caracter statal de la sud de Carpați sunt menționate de Diploma Cavalerilor Ioaniți din anul 1247. În document, se arată că ioaniții au primit de la regele Ungariei întreaga țară a Severinului împreună cu cnezatele lui Ioan și Farcaș până la râul Olt, cu excepția țării voievodului Litovoi, toată cumania de la râul Olt și munții Transilvaniei în afară de țara lui Seneslau. Un accent deosebit a fost pus pe prezentarea Țării Severinului, considerată a fi nucleul de formare a statului feudal Țara Românească. Autorul este de părere că formarea Țării Românești a pornit dinspre Țara Severinului spre Argeș și nu invers așa cum susținuseră multă vreme toți istoricii care analizaseră formarea statului feudal de la sud de Carpați. Capitolul se încheie cu descrierea amănunțită a descălecatului lui Negru vodă din anul 1290. Autorul a reușit, bazându-se și pe informațiile oferite de cronici, să stabilească corect cronologia domniilor care i-au urmat la domnie lui Negru vodă.

Capitolul III, realizat de către Radu Ștefan Vergatti, Dinică Ciobotea, Mite Măneanu și Peter-Mario Kreuter, este dedicat în întregime prezentării bătăliei din 1330 dintre Carol Robert și Basarab, confruntare ce avea să fie considerată de toți istoricii ca fiind deschizătoarea unui șir de numeroase războaie de apărare pe care statele medievale românești au fost nevoite să le poarte pentru menținerea neatârnării lor.

Marea năvălire turco-mongolă din anii 1241-1242 a determinat regalitatea maghiară să insiste pe apărarea granițelor sale răsăritene și să adopte măsuri care să stăvilească orice invazie care ar fi avut loc pe viitor. Permișiunea de a se așeza în spațiul românesc ce a fost acordată Cavalerilor Ioaniți, precum și numeroasele privilegii pe care aceștia le-au primit au constituit nu numai un element de întărire militară a zonei și o modalitate de extindere a influenței regalității în zonă. Interesele regalității maghiare la Dunărea de Jos și încercările de expansiune ale regatului maghiar în această direcție au întâlnit mereu rezistența românească. La începutul secolului al XIV-lea, în fruntea statului de la sud de Carpați se găsea Basarab, fiu lui Tihomir, care a luat măsuri pentru întărirea autorității sale atât pe plan intern, cât și extern. Pe plan extern, el a întreținut legături cu statele sud-dunărene și a sprijinit feudalitatea românească de peste Carpați, acolo unde presiunea regalității maghiare fusese insistentă în deceniile anterioare. În această direcție se înscrie și sprijinirea voievodului Transilvaniei Ladislau Kan în încercarea de a ocupa tronul Ungariei. După ce a înfrânt pe toți pretendenții la tronul Ungariei, Carol Robert de Anjou a considerat oportun să întreprindă o expediție împotriva lui Basarab, deși fusese avertizat că acesta era conducătorul unui voievodat puternic și prosper din punct de vedere economic, cu orașe și cetăți și numeroase sate. Expediția regelui maghiar împotriva voievodului român a fost considerată multă vreme ca fiind una de răzbunare, însă în cele din urmă autorii acestui volum au reușit să demonstreze că adevărata intenție a lui Carol Robert a fost aceea de a cuceri întregul stat Țara Românească. Rediscutate și reanalizate pe baza unor noi documente au fost și raporturile dintre Carol Robert și Basarab I, cele care au constituit una din cauzele care au determinat declanșarea campaniei militare din anul 1330. Până la elaborarea acestui volum, cele mai multe afirmații în legătură cu relațiile dintre Basarab I și coroana angevină erau bazate pe supoziții, mai mult sau mai puțin logice. Contestate au fost și momentul începerii campaniei maghiare împotriva Țării Românești dar și suma de 7000 de mărci de argint pe care voievodul român i-a oferit-o regelui Carol Robert după cucerirea Cetății Severinului. Autorii acestui volum sunt de părere că această campanie nu ar fi putut începe în primele zile ale lui septembrie, ci mai curând în ultimele zile ale acestei luni sau chiar la începutul lunii următoare. Ei susțin că regele

maghiar nu a avut timp ca imediat după aflarea veștii despre înfrângerea lui Basarab I la Velbužd (28 iulie 1330) să-și rezolve problemele interne, să-și mobilizeze armata și să plece la acțiune în primele zile ale lunii septembrie. În ceea ce privește suma de 7.000 de mărci de argint pe care Basarab I se oferea să o ofere regelui maghiar, autorii sunt de părere că aceasta era mult prea mare, ea neputând fi accesibilă statului feudal Țara Românească.

Volumul se încheie cu două studii referitoare la consecințele biruinței românilor din 1330 și implicațiile ei în istoria românilor semnate de Constanțiu Dinulescu și academicianul Nicolae Edroiu și cu unul privind modul în care această bătălie s-a transmis în mentalul colectiv semnat de Eugen Petrescu. Referindu-se la rezultatul confruntării politico-militare de la Posada, academicianul Nicolae Edroiu a susținut că acesta a însemnat „o victorie de prestigiu a Statului român dintre Carpați și Dunăre, prin care el și-a consolidat independența și s-a afirmat ca un factor important în spațiul general românesc”.

Ileana Cioarec